О.М. Лобова, асп.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОБОВ'ЯЗКОВОГО СТРАХУВАННЯ РИЗИКІВ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ

Визначено види обов'язкового страхування аграрних ризиків. Охарактеризовано дані види страхування. Досліджено сучасний стан аграрного страхування та визначено основні причини, що перешкоджають його подальшому розвитку.

The types of compulsory insurance of agricultural risks are determined and characterized. The contemporary state of agricultural insurance is explored and the main reasons that prevent its further development are detected.

Ключові слова: аграрне страхування, обов'язкове страхування, страхування врожаю, страхування тварин, страхові ризики аграрного виробництва.

Keywords: agricultural insurance, compulsory insurance, crop insurance, animal insurance, insurance risks of agricultural production.

Останнім часом людська цивілізація зіткнулася з проблемою глобальних кліматичних катаклізмів. Різні регіони потерпають від ураганів, повеней, заморозків чи посухи; при цьому, найчастіше, дані природні явища для тих чи інших регіонів не є звичними. Кліматичні негаразди, хоча і в дещо більш «пом'якшеному» вигляді, мають місце і в Україні. Вже нікого не дивує мороз у Криму чи посуха на Поліссі; а квітневі снігопади або січневі відлиги вже стали мало не нормою. Спрогнозувати подібні явища на кілька років вперед практично неможливо; ще складніше оцінити, як в результаті те чи інше погодне явище позначиться на врожаї. Все це дозволяє говорити про те, що сільське господарство практично на всій території України ведеться в зоні ризикоого землеробства. Певною мірою згладити наслідки несприятливих погодних умов дозволяє сільськогосподарське страхування.

Метою статті є обґрунтування теоретико–методичних положень і опрацювання практичних рекомендацій щодо формування ефективної системи обов'язкових видів страхування аграрних підприємств. Реалізація поставленої мети обумовила послідовне розв'язання таких завдань:

- визначити основні види обов'язкового аграрного страхування;
- дослідити сучасний стан аграрного страхування ;
- сформулювати основні напрямки подальшого розвитку аграрного страхування.

Страховий захист сільськогосподарського виробництва скрізь у світі є оптимальним способом забезпечення безперервності, збалансованості та стійкості розвитку аграрного ринку та одним з ефективних методів повернення збитків в аграрному секторі.

Основна мета страхування сільськогосподарських ризиків - це часткова або повна компенсація суб'єкту господарювання втрат через несприятливі, в основному, природні явища.

Другою метою страхування є покращення фінансового становища сільськогосподарського виробника з точки зору його кредитоспроможності. Кредитні організації всіх типів - банки, кредитні спілки, приватні особи - віддають перевагу тому сільськогосподарському виробнику, який має гарантію збереження певного рівня свого доходу при настанні стихійних лих і втрати врожаю.

В сільськогосподарському страхуванні виділяють наступні види: страхування нерухомого майна та сільськогосподарської техніки; страхування тварин та врожаю сільськогосподарських культур.

Страхування врожаю сільськогосподарських культур і тварин є основними видами сільськогосподарського страхування. Воно може здійснюватися як у добровільній так і у обов'язковій формах. Так згідно закону України „ Про страхування" ст. 7 [1] обов'язковими видами страхування є:

- Страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень державними сільськогосподарськими підприємствами, врожаю зернових культур і цукрових буряків сільськогосподарськими підприємствами усіх форм власності;
- Страхування тварин на випадок загибелі, знищення, вимушеного забою, від хвороби, стихійних лих та нещасних випадків у випадках згідно з переліком тварин, встановлених КМУ.

Тривалий час не існувало спеціального нормативного документу, який би регламентував правила страхування обов'язкових видів аграрних ризиків. Відсутність належного законодавства щодо страхового захисту аграрних підприємств стало основною перешкодою розвитку даного виду страхування. Поштовхом до подальшого розвитку страхового ринку в аграрному напрямку стала Постанова Кабінету Міністрів України №1000 від 11 липня 2002 року «Про затвердження порядку і правил проведення обов'язкового страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень державними сільськогосподарськими підприємствами, врожаю зернових культур і цукрових буряків сільськогосподарськими підприємствами всіх форм власності». 23 квітня 2003 р. була прийнята Кабінетом Міністрів України Постанова №590 «Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування тварин на випадок загибелі, знищення, вимушеного забою, від хвороб, стихійних лих та нещасних випадків»

Дані постанови встановлюють чіткі правила обов'язкових видів аграрного страхування. В постановах визначено суб'єкти та об'єкти даних видів страхування, страхові ризики, розміри страхових премій та страхових сум.

Страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень (страхування врожаю) є найважливішим видом страхування для аграрних підприємств, оскільки дозволяє хоча б частково зменшити збитки за рахунок страхових відшкодувань.

Страховим ризиком є зменшення або повне неотримання врожаю внаслідок граду, пожежі, вимерзання, урагану, бурі, зливи, зсуву, повені, селі, посухи, повного раптового знищення посівів карантинними шкідниками [2].

У договорі страхування врожаю записується страхова сума, для визначення якої обчислюється вартість урожаю, виходячи із середньої врожайності за останні п'ять років на 1 га у сільгосппідприємствах району і сформованої на ринку ціни реалізації продукції в розрахунку на всю площу посіву поточного року в господарстві. Урожай, як правило, страхується в розмірі не більш 70% його розрахованої вартості. Розмір франшизи може коливатися від 10 до 30% [2].

Не менш важливим для аграрного підприємства, але менш розвинутим видом сільськогосподарського страхування є страхування тварин. Об'єктами даного виду страхування виступають усі сільськогосподарські тварини, а саме: велика рогата худоба, свині, вівці, кози, коні (чистопорідні або одержані за затвердженою програмою породного вдосконалення тварини, що мають племінну (генетичну) цінність і можуть використовуватися в селекційному процесі) віком від 1 року; зоопаркові тварини віком від 1 року; циркові тварини віком від 1 року [3].

До страхових ризиків, на випадок яких проводиться обов'язкове страхування, належать загибель, знищення, вимушений забій тварин внаслідок інфекційних хвороб, пожежі, вибуху, урагану, блискавки, дії електричного струму, сонячного або теплового удару, землетрусу, повені, обвалу, бурі, бурану, граду, замерзання, задушення, отруєння травами або речовинами, укусу змії або отруйних комах, утоплення, падіння в ущелину, потрапляння під транспортні засоби та інших травматичних ушкоджень.[3]

Страхування сільськогосподарських культур є не надто поширеним в Україні: В даний час тільки 3-6% посівних площ застраховано. Аграрії не прагнуть застрахувати свої ризики, незважаючи на те, що протягом двох років (2003 і 2007) продовж останнього десятиліття, велика кількість врожаю була втрачена через несприятливі погодні умови. Основними причинами небажання страхувати агропромислові ризики є відсутність фінансування і багато чуток щодо не виплачування страхового відшкодування страховими компаніями. Ще однією причиною є те, що місцеві сільськогосподарські підприємства не мають звички страхувати свої ризики в той час як для іноземних компаній, це загальна практика, яка перетворилася на традицію.

В даний час зареєстровано 58 страхових компаній, які пропонують програми агрострахування, але існує тенденція до зниження їх кількості. Менше половини з цих страховиків надає послуги системно і більш-менш надійною. Найбільший попит на програми агрострахування спостерігається у Вінницькій, Луганській, Рівненській, Тернопільській, Черкаській та Чернігівській областях. У той же час існують регіони в Україні, в яких є тільки одна страхова компанія, що забезпечує страхування сільськогосподарських ризиків.

Основними факторами, які визначили тенденції ринку агрострахування в 2009 році, були відсутність державної підтримки по субсидіюванню премій та вплив світової фінансової кризи.

В 2009 році, вперше, починаючи з 2005 року, коли була впроваджена програма по субсидіюванню премій з агрострахування, державою не було передбачено коштів в бюджеті на виконання даної програми. Це рішення мало двобічний характер для ринку

агрострахування. З однієї сторони, спостерігалось зниження отриманих премій та застрахованих площ, а з іншої, на ринку переважало класичне страхування з незначною долею формального страхування аграрних ризиків. (рис.1.)

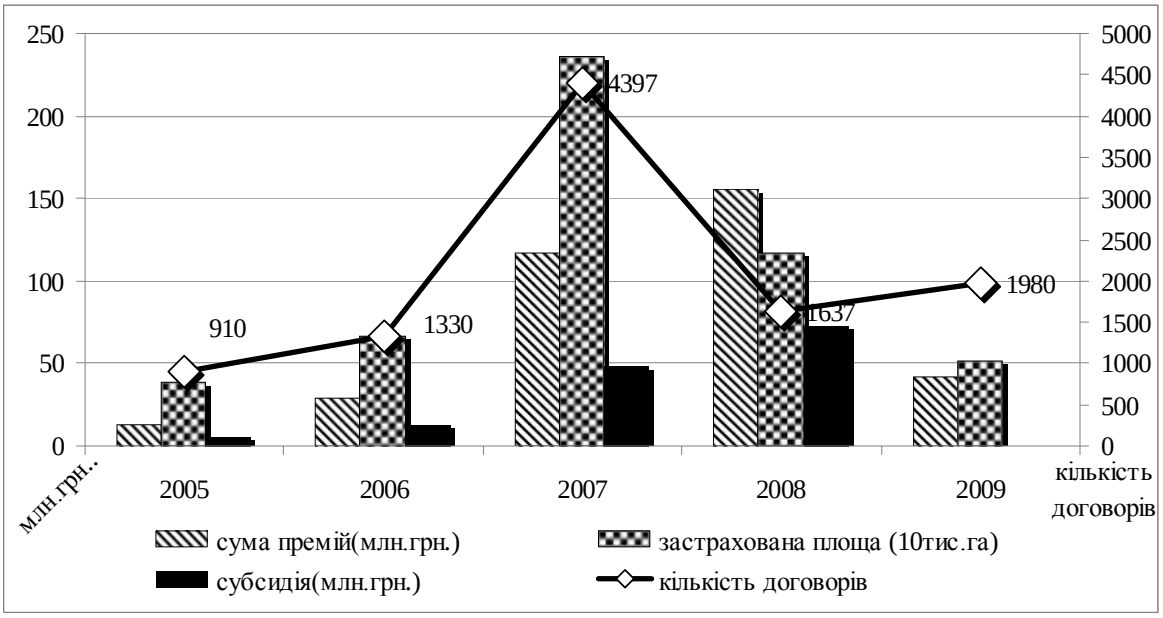

Рис.1. Динаміка розвитку ринку агрострахування, 2005-2009рр.*

*Розроблено автором на основі джерела [5]

Ринок агрострахування не ріс в останні роки. Була сприятлива обстановка в 2005 – 2008роках, коли на державному рівні було прийнято рішення про субсидування аграрних підприємств, які страхуються, в розмірі 50% і саме в ті роки ринок агрострахування мав тенденцію до збільшення та зріс в 5 разів. Після того, як у 2009 році на ці програми перестали виділяти кошти менш ніж за 2 роки ринок аграрного страхування знизився в ті ж 5 разів.

Формальним залишалося страхування заставного майна (посівів), яке здійснювалося з метою отримання фінансових ресурсів за програмою заставних закупівель та субсидування посівів цукрових буряків. Страхування з метою освоєння коштів з державного бюджету (на субсидування премій) – або так званого "схемного страхування" на ринку в 2009 року не було через відсутність субсидій за даною програмою. Обсяги страхування за договорами банківських застав були незначними. Основними причинами схемного страхування були відсутність жорстких кваліфікаційних вимог до страховиків, стандартних страхових продуктів, актуарно розрахованих базових ставок премій, страхових процедур, а також слабкий контроль за виконанням деякими страховими компаніями правил надання страхових послуг за програмою.

Лідерами ринку за кількістю договорів, укладених на весняно-літній період 2010року, стали страхові компанії УАСК (29,6%), Оранта (19,7%), УНІКА (11,5%), ТАС (10,1%), УПСК (8,2%), Провідна (5,3%) %) та інші страхові компанії, що мають частку ринку менше 5%, серед яких Ильичевское, Інго-Україна, Аска та ін.. За застрахованим площами лідирують УАСК, Оранта, УПСК, ІНГО-Україна і УНІКА. [6]

Середня ставка премії з загального портфеля - 3,5% (від 0,24% до 5,95% по компаніях). Середня сума премії на гектар - 168,51 грн. (Від 4,2 грн. До 551,56 грн.) Страхова сума на 1 га - 4810,75 грн. (Від 280 грн до 11036 грн.). Дані показники дозволяють зробити висновок, що практика страхування сильно відрізнялася залежно від політики кожної страхової компанії. Враховуючи, що ставки премій по більшості компаній не перевищували 2,5%, можна зробити висновок, що значна кількість компаній страхували посіви формально або ж застосовували страхові продукти, за допомогою яких посіви страхуються не від сукупності ризиків, а від окремих ризиків.

За показником суми зібраних премій безумовним лідером ринку була страхова компанія УАСК. Її частка премій в загальному портфелі склала майже 63%. З сильним відставанням до лідерів ринку за даним показником можна віднести такі компанії як ІНГО-Україна, АСКА, Оранта і УНІКА. Частки премій інших страхових компаній у загальному портфелі були незначними.

Навесні 2010 року аграрії в основному страхували посіви і врожай цукрових буряків (171 договір), озимої пшениці (155), соняшнику (41 договір), ярого ячменю (39 договорів), озимого ріпаку (38 договорів) та озимого ячменю (21 договір). Озима пшениця була застрахована на площі 71 000 гектарів, цукрові буряки - 56 тисяч га, соняшник - 20 тисяч га, ячмінь ярий - 11,8 тисяч га, ріпак озимий - 9,45 тисяч га.[7]

Незважаючи на значну застраховану площу озимої пшениці, сума премій по даній культурі склала всього 2,7 мільйона гривень. Сума премій за договорами страхування соняшнику склала 2,98 млн. гривень, по ярому ячменю - 952 тисячі гривень і по озимому ріпаку - 895 тисяч гривень. Фактично, у 2010 році портфель премій за договорами страхування культур на весняно-літній період було сформовано за рахунок цукрових буряків. Сума зібраних премій за договорами страхування цукрових буряків склала 23,9 мільйона гривень, або 73% від загальної суми премій за всіма договорами.

Середні ставки премії по культурах перебували на низькому рівні, що, швидше за все, обумовлено тим, що укладалися договори страхування від окремих або пойменованих ризиків. Обсяги мультиризикового страхування (тобто страхування від великої кількості ризиків, що відповідає міжнародній практиці агрострахування) в Україну в 2010 році були незначними.

Найдорожчим для аграріїв було страхування цукрових буряків. Середня ставка премії по цукровому буряку була на рівні 4,1%, по соняшнику - 4,37%, ячменю ярому - 3,95%, по садових культурах - 6,4%. За страхування одного гектара потрібно було заплатити в середньому, 426 гривень. Досить дорогим було також страхування соняшнику (148 грн. / га), овочів (168 грн. / га) та кукурудзи (113 грн. / га). Вартість страхування одного гектара інших культур знаходилося на рівні 40-90 гривень.[6]

Незважаючи на відсутність державної підтримки, ринок агрострахування продовжує працювати. Сімнадцять страхових компаній проявляють інтерес до даного сегменту ринку страхування. У той же час слід відзначити, що системно працює на ринку кілька компаній, які займають приблизно 80% ринку аграрного страхування - Оранта, ТАС, Брокбізнес, Провідна, УНІКА і Українська Аграрно-Страхова Компанія.

Швидше за все, в майбутньому сезоні страхування озимих культур ці компанії продовжать лідирувати на ринку. Основними передумовами лідерства зазначених страхових компаній є наявність розвиненої мережі офісів у регіонах, впровадження довгострокових програм агрострахування та цілеспрямована робота з окремими категоріями виробників сільськогосподарської продукції.

Аграрії вважають за краще страхувати основні стратегічні озимі культури - пшеницю, ріпак і ячмінь. Найчастіше при виборі страхового продукту аграрії зупиняються на страхуванні посівів озимих культур від повної загибелі та часткової / повної загибелі. Страхування озимих культур на весь цикл виробництва поки не користується попитом, хоча можливо, що й самі страхові компанії обережно ставляться до цього складного і комплексного страхового продукту. [4,с.298]

Загальна збитковість страхового портфеля за озимим культурам в сезоні 2009-2010 років склала 184%, що значно перевищує рівень збитковості в попередніх сезонах. Даний рівень збитковості пов'язаний з несприятливими погодними умовами минулої зими. Однак цей показник підтвердив, що страхові компанії готові виплачувати відшкодування при настанні ризикових подій, надаючи тим самим реальну страховий захист аграріям.[5]

У разі значних виплат по страхуванню озимих культур навесні, структура портфелів страхових компаній може істотно змінитися у бік зменшення обсягів страхування ячменю та ріпаку, особливо восени 2010 року. Обсяги страхування тварин, садових і овочевих культур, а також винограду залишалися незначними і, швидше за все, в 2010 році обсяги страхування значно не збільшаться.

Для успішного та стабільного розвитку агрострахування необхідно прийняти ряд заходів для вдосконалення законодавчого та регуляторного поля, а саме:

- прийняти Закон про агрострахування;
- на урядовому рівні визначити довгострокову політику держави щодо агрострахування;
- внести зміни до розділу 3 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства» чи взагалі виключити цей розділ, якщо буде прийнятий Закон про агрострахування;
- запровадити окрему ліцензію зі страхування аграрних ризиків з двома основними категоріями (страхування культур і тварин);
- в разі відновлення програми субсидування премій, встановити кваліфікаційні вимоги до страховиків, що надають послуги з субсидуванню агрострахування;
- затвердити кваліфікаційні вимоги до фахівців з агрострахування та впровадити програму сертифікації;
- впровадити стандартні страхові продукти.

Для стимулювання сільськогосподарського страхування з державною підтримкою страховики створили 1 лютого 2011року Аграрне страхове бюро. Метою створення бюро є побудова страхової моделі, в якій аграрії спочатку будуть сплачувати лише 50% страхової премії, а державна субсидія на другу половину платежу буде надходити

безпосередньо в бюро. До складу Аграрного страхового бюро ввійшло 15 страхових компаній, які займаються сільськогосподарським страхуванням, а саме: «Альфа-Гарант», «АСКА», «Брокбізнес», «Еталон», «Європейський страховий альянс», «ІНГО Україна», «Оранта», «Оранта-Січ», «Провідна », СГ«ТАС», Українська аграрно-страхова компанія, Українська пожежно-страхова компанія, Українська екологічна страхова компанія, «Універсальна» і UNIQA. Бюро створено для об'єднання зусиль СК в удосконаленні страхових продуктів для аграріїв та створення єдиної бази даних, яка дозволила б розраховувати страхові тарифи для сільськогосподарських виробників найбільш точно.

Страхові компанії об'єдналися в агрострахове бюро, щоб об'єднати зусилля у розробці нових, більш досконалих страхових продуктів, що відповідають потребам аграріїв, створення єдиної бази даних, що дозволить встановлювати страхові тарифи на основі актуарних розрахунків, організації навчання для фахівців страхових компаній та забезпечення додержання стандартів поведінки на ринку агрострахування.

Література:

1. Закон України Про страхування від 07.03.1996 № 85/96-ВР.
2. Постанова Кабінету Міністрів України N 1000 від 11 липня 2002 р. Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень державними сільськогосподарськими підприємствами, врожаю зернових культур і цукрових буряків сільськогосподарськими підприємствами всіх форм власності.
3. Постанова Кабінету Міністрів України №590 від 23 квітня 2003 р. Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування тварин на випадок загибелі, знищення, вимушеного забою, від хвороб, стихійних лих та нещасних випадків.
4. Страхування: Підручник / За ред.. В.Д.Базилевича. – К.:Знання, 2008. – 1019с.
5. http://uainsur.com/ - офіційний сайт Ліги страхових організацій України.
6. http://forinsurer.com/ - сайт Інтернет-журналу про страхування.
7. http://www.minagro.gov.ua/ - офіційний сайт Міністерства аграрної політики України.